

ROBERT PARKNING SOTSIOLOGIK G'UYALARI

Shaydo Tojiboyeva Sherzod qizi

Sotsiologiya ta'lim yo'nalishi 1-bosqich talabasi O'zbekiston Milliy universiteti.

Toshkent, O'zbekiston.

<https://doi.org/10.5281/zenodo.15312739>

Annotatsiya. Ushbu maqolada amerikalik sotsiolog Robert E. Parkning sotsiologik qarashlari va u tomonidan ishlab chiqilgan nazariy yondashuvlar tahlil qilinadi. Asosan, uning shahar sotsiologiyasi, ijtimoiy aloqalar, guruhlararo munosabatlar va ijtimoiy o'zgarishlar haqidagi fikrlari yoritilgan. Maqola Parkning "inson ekologiyasi" konsepsiyasi va uning Chikago maktabi doirasidagi ilmiy faoliyatiga e'tibor qaratadi. Shuningdek, uning muhojirlik, assimilyatsiya va madaniy diversifikatsiya borasidagi g'oyalari bugungi zamonaviy jamiyatlar uchun qay darajada dolzarb ekani tahlil qilinadi.

Kalit so'zlar: Robert Park, sotsiologiya, inson ekologiyasi, Chikago maktabi, shahar sotsiologiyasi, ijtimoiy aloqalar, muhojirlik, assimilyatsiya, madaniy xilma-xillik, ijtimoiy o'zgarishlar.

ROBERT PARK'S SOCIOLOGICAL IDEAS

Abstract. This article analyzes the sociological views of the American sociologist Robert E. Park and the theoretical approaches he developed. In particular, his ideas on urban sociology, social relations, intergroup relations, and social change are discussed. The article focuses on Park's concept of "human ecology" and his scientific work within the framework of the Chicago School. It also analyzes the relevance of his ideas on migration, assimilation, and cultural diversification for modern societies.

Keywords: Robert Park, sociology, human ecology, Chicago School, urban sociology, social relations, migration, assimilation, cultural diversity, social change.

СОЦИОЛОГИЧЕСКИЕ ИДЕИ РОБЕРТА ПАРКА

Аннотация. В статье анализируются социологические взгляды американского социолога Роберта Э. Парка и разработанные им теоретические подходы. В основном в книге изложены его идеи о городской социологии, социальных связях, межгрупповых отношениях и социальных изменениях. В статье рассматривается концепция «экологии человека» Парка и его научная работа в рамках Чикагской школы. Также будет проанализирована актуальность его идей об иммиграции, ассимиляции и культурной диверсификации для современных обществ.

Ключевые слова: Роберт Парк, социология, экология человека, Чикагская школа, городская социология, социальные отношения, миграция, ассимиляция, культурное разнообразие, социальные изменения.

Robert Ezra Park- XX asr sotsiologiyani yirik namoyondalaridan biri, amerikalik jurnalist va sotsiolog. Robert Park 1864-yil 14-fevralda Amerikaning Illinoys shtatida tugʻilgan. U dastlab adabiyot va jurnalistika sohasida tahsil oladi. Uning jamiyat faoliyati, ijtimoiy hayotga boʻlgan qiziqishlari uni jurnalistika sohasidan sotsiologiya tomon yetaklaydi.

Jurnalist sifatidagi ilk karerasi ijtimoiy masalalarga chuqur qiziqish uygʻotdi va bu uni akademiya oʻtishga olib keldi. Park Chikago universitetida inson ekologiyasi sohasiga asos solganligi bilan mashhur boʻlib, u yerda anʼanaviy sotsiologik metodologiyalardan koʻra jamoalar bilan bevosita oʻzaro aloqani taʼkidlagan. U faylasuf Jon Dyui kabi taniqli arboblardan tahsil oldi va ijtimoiy islohot harakatlarida ishtirok etdi, xususan, Buker T. Vashington bilan hamkorlik qildi.

Parkning akademik safari Michigan universiteti va Garvard universitetlarida diplom olishni oʻz ichiga olgan va keyinchalik u empirik tadqiqotlar va nashr etilgan ishlar orqali irqiy munosabatlar va guruh xatti-harakatlarini tushunishga katta hissa qoʻshgan. Uning yondashuvi, koʻpincha Chikago sotsiologiya maktabi bilan bogʻliq boʻlib, Amerikadagi immigrant jamiyatlari dinamikasini oʻrganib chiqdi va jamiyatning sodiqligi koʻpincha boshqa guruhlardan qoʻrqish bilan shakllantirilishini taʼkidladi. Parkning merosi sotsiologiyani yanada amaliy va qiziquvchan fanga aylantirish, sotsiologlar va ijtimoiy olimlarning kelajak avlodlariga taʼsir qilishda yotadi. U 1894-yilda Klara Keyxill bilan turmush qurdi va ularning toʻrt farzandi bor edi, bu uning professional hayotini oilaviy va ijtimoiy himoyaga sodiqlik bilan muvozanatlashtirdi. [1 <https://www.unlv.edu/people/robert-parker>]

Robert Park zamondoshlari bilan jamiyatda etnik va irqiy kelib chiqish haqida oʻz qarashlarini bayon etadilar. U bu sohada koʻproq aniq tadqiqotlar bilan ish yuritadi. U bir qancha zamondoshlari bilan ayni vaqtda jamiyatda keng tarqalgan irqchilik farazlariga qarshi muvaffaqiyatli kurashadi.[2]

Robert Parkning faoliyati Chikago maktabi bilan ham bogʻliq. U Chikago maktabining asosiy vakillaridan boʻlib 1800- yillar soʻngida Berlinda Zimmelning maʼruzlari bilan tanishadi va keyinchalik ularda shaxsan oʻzi ishtirok eta boshlaydi.[3]

Park sotsiologiya fanining predmetini tanlashda ijtimoiy tizimni global ekotizimning bir elementi sifatida talqin etish zarurligini taʼkidlaydi. Sotsiologiya va ekologiya fanlari tizimlarni oʻrganishda aynan bir tamoyilga tayanadi, ekologiya oʻz vazifalari va tadqiqot usullari bilan sotsiologiyaga juda yaqin fan hisoblanadi. Jamiyatda sodir boʻlayotgan jarayonlar, R.Park fikriga koʻra, yashash muhitidagi shart-sharoitlarga boʻysunadi va undagi oʻzgarishlarga taʼsir koʻrsatadi. Bu tamoyil jamiyatga uning tabiat bilan birligi sifatidagi tizimli qarashning chuqurlashib borishiga olib keldi. Jamiyatning muhit bilan mutanosibligiga raqobat shakllari evolyutsiyasi vositasida erishiladi, hayvonlarga xos raqobat ijtimoiy raqobat bilan almashadi.

R.Parkning bu gʻoyasi tabiatdagi yashash uchun kurash va jamiyatdagi raqobatning birlashtirilishi haqidagi xulosaga olib keladi.

Sotsiologiya jamiyatning organizm va “biologik fenomen” sifatidagi evolyutsiya davomida shakllanuvchi kollektiv xulq-atvor namunalarini o‘rganadi. Sotsial evolyutsiya to‘rt bosqichda amalga oshadi, har qaysi ijtimoiy organizm shunga mos ravishdagi to‘rt tartibotni boshdan kechiradi:

- ekologik (atrof-muhit bilan bogliq, jismoniy ta’sirlashuv);
- iqtisodiy;
- siyosiy;
- madaniy.

R.Park jamiyatga ijtimoiy nazorat tashkiloti sifatida qaraydi. Ijtimoiy nazorat esa o‘zaro ta’sirlashuvda kollektiv xulq-atvomi qayta shakllantiruvchi ramzlar, belgilar va ahamiyatlar jamiyatidir. Tartibotlar jamiyatdagi dinamik muvozanatni ushlab turadi, erkinlik darajasi kamayadi.

O‘zining 1925-yilda nashr etilgan (Byorjess va Makkenzi bilan hammualliflikda) «Shahar: shahar muhitida inson tabiatini o‘rganishga doir takliflar» monografiyasida R.Park ijtimoiy ekologiya muammolarini yoritib o‘tadi: ijtimoiy ekologiya shahami tarkibiy tuzilishga ega boigan, har bir alohida institut va guruhlariga ma’lum bir fimksiyalami biriktirgan o‘ziga xos organik birlik sifatida o‘rganish imkonini beradi. Ushbu asarda yashash uchun kurash tamoyili asosidagi tarqalish tamoyili ko‘rsatib o‘tilgan.

Park sotsiologiyada marginal shaxs muammosini birinchi marta ilgari surgan olim sifatida ham tarixda qolgan. U birvarakayiga ikki dunyoda - o‘zi tugilib o‘sgan eski dunyoda va ta’lim oladigan, kasb egallaydigan va o‘zgacha turmush tarziga ega boigan yangi dunyoda yashaydigan inson tipi sifatida aniqlashtirishga imkon berdi.[4]

Park 1933-yilda Chikago universitetidan nafaqaga chiqqanidan so‘ng ham ilmiy faoliyatini davom ettirdi. U 1933-yilda Amerika San’atlar va Fanlar Akademiyasiga a’zo etib saylandi.

Nafaqaga chiqqach, u Nashville shahridagi Fisk universitetida dars bergan. Bu yerda u irqiy munosabatlar va ijtimoiy o‘zgarishlar mavzularida tadqiqotlar olib borgan.[5]

Parkning so‘nggi yillardagi ishlari urban ekologiya va irqiy munosabatlar sohalariga qaratilgan bo‘lib, u insonlarning shahar muhitidagi o‘zaro aloqalari va ijtimoiy dinamikasini chuqur o‘rganishga intilgan. Uning bu davrdagi ishlari sotsiologiya fanining rivojlanishiga katta hissa qo‘shgan.

Park 1944-yil 7-fevralda Tennessee shtatining Nashville shahrida vafot etdi. Uning ilmiy merosi urban sotsiologiyasi, irqiy munosabatlar va inson ekologiyasi sohalarida davom etmoqda.

Uning ishlari hozirgi kunda ham sotsiologiya fanining asosiy yo‘nalishlaridan biri sifatida o‘rganilmoqda.[6]

REFERENCES

1. <https://www.unlv.edu/people/robert-parker>
2. The Romance of Culture in an Urban Civilisation: Robert E. Park on Race and Ethnic Relations in Cities
3. <http://ilmiy.bmti.uz/blib/files/96/Sotsiologiya.pdf>
4. [https://namdu.uz/media/Books/pdf/2024/05/20/NamDU-ARM-1225-Sotsiologiya tarixi.pdf](https://namdu.uz/media/Books/pdf/2024/05/20/NamDU-ARM-1225-Sotsiologiya_tarixi.pdf)
5. ¹ <https://www.amacad.org/>
6. ¹ <https://www.unlv.edu/people/robert-parker>